

Sărăcia și excluziunea socială la nivel național și în profil regional

1. O introducere în problematica sărăciei și excluziunii sociale

La nivel mondial, numărul persoanelor care trăiesc în sărăcie extremă a scăzut continuu după anul 1990, în contextul procesului de globalizare, dar rata sărăciei în zonele rurale este de peste trei ori mai mare decât în cele urbane. Actuala criză COVID-19 riscă să ducă la stagnarea a decenii de progrese în lupta împotriva sărăciei (inclusiv cea relativă) și asigurarea unei vieți demne pentru toți, în care cele mai elementare nevoi ale umanității, cum ar fi sănătatea, educația și accesul la apă și canalizare să fie satisfăcute.

Pentru populația ocupată, un loc de muncă nu garantează un trai decent. Potrivit ONU, în anul 2018, în întreaga lume, aproape 10% dintre lucrătorii angajați și familiile acestora trăind în sărăcie extremă. Un copil din cinci trăiește în sărăcie extremă. Asigurarea protecției sociale pentru toți copiii și alte grupuri vulnerabile sunt esențiale pentru reducerea sărăciei.

Sărăcia este situația în care se află acei oameni ale căror venituri sunt atât de scăzute încât le este imposibilă atingerea unui standard de viață considerat ca fiind acceptabil în societatea în care trăiesc, care se confruntă cu dezavantaje multiple legate de șomaj, venituri mici, condiții de locuit precare, îngrijirea inadecvată a sănătății și bariere în accesul la învățământ, cultură, sport și petrecerea timpului liber. Din punct de vedere sociologic, starea de sărăcie poate fi operaționalizată în două dimensiuni importante: (1) **sărăcia absolută** atunci când este periclitată asigurarea nevoilor umane fundamentale (hrană, îmbrăcăminte, adăpost) și (2) **sărăcia relativă** care se referă la o stare de privare materială raportată la nivelul de trai și modul de viață dominant (minimumul decent de viață) în societate.

Excluziunea socială afectează indivizi și comunități în moduri foarte diverse, care nu pornesc doar de la sărăcie – așa cum se consideră de obicei – ci și de la neintegrare socială cauzată de neparticiparea la relațiile sociale în care se implică majoritatea, de la lipsa unui loc de muncă, de la posibile disfuncționalități familiale, de la discriminare sau intoleranță etc. Excluziunea socială a unor persoane sau categorii de persoane are cauze numeroase și ia forme multiple, transmițându-se adeseori de la o generație la următoarea. În acest sens, un deziderat foarte important al Uniunii Europene este promovarea incluziunii sociale sau, cu alte cuvinte, lupta

împotriva sărăciei și excluziunii sociale, și se realizează prin stabilirea unor obiective specifice comun acceptate de toate statele, prin implementarea unor planuri naționale de acțiune prin care obiectivele să fie atinse și prin dezvoltarea unui sistem de măsurare și de raportare periodică a schimbărilor apărute.

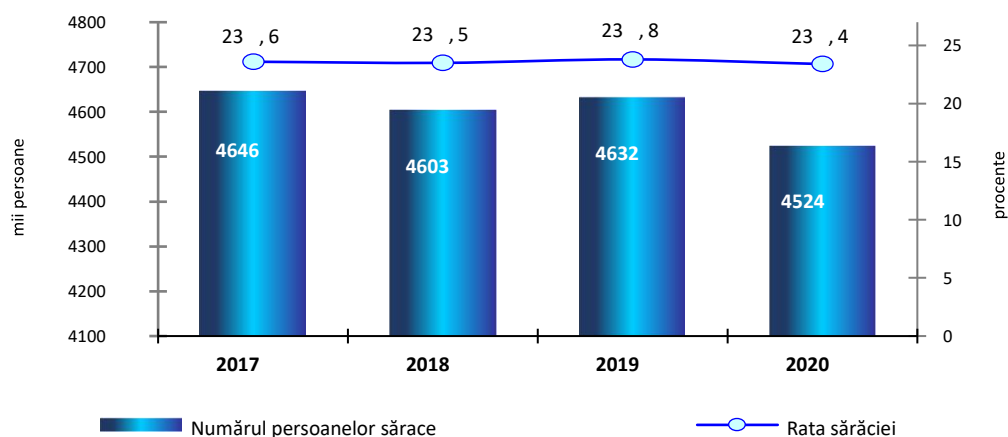
2. Măsurarea statistică a sărăciei

Starea de sărăcie poate fi măsurată fie utilizând metode sociologice prin care se sondează cât de săraci se percep oamenii (autopercepția stării de sărăcie), fie prin metode statistice prin raportare la un anumit prag de sărăcie. În cele ce urmează, mă voi referi la metodele statistice aplicate de Institutul Național de Statistică (INS). Anual, INS desfășoară Ancheta privind Calitatea Vieții (ACAV) ale cărei rezultate servesc la calcularea indicatorilor care descriu starea de sărăcie și excluziune socială.

Pentru măsurarea sărăciei relative se utilizează un set complex de indicatori statistici care descriu dimensiunea, incidența, profilul și gravitatea fenomenului sărăciei din fiecare țară, asigurând comparabilitatea la nivel internațional. Indicatorul principal îl constituie venitul bănesc disponibil al unei persoane. Prin intermediul acestei metode se determină persoanele ale căror resurse sunt mai mici decât ale restului populației, prin raportare la un prag al sărăciei, care mai este numit și „linie a sărăciei”.

Pragul de sărăcie se stabilește la nivelul de 60% din valoarea medianei veniturilor disponibile pe adult-echivalent. De exemplu, în anul 2019, pentru România, pragul sărăciei relative era de 12.150 lei pentru pe o persoană într-un an, ceea ce înseamnă un venit mediu lunar pe adult-echivalent de 1013 lei/ persoană/ lună. Rata sărăciei relative se definește ca fiind ponderea persoanelor sărace în totalul populației. Se consideră sărace persoanele din gospodăriile care au un venit disponibil pe adult-echivalent mai mic decât nivelul pragului de sărăcie. În perioada 2017-2020, rata sărăciei, estimată în raport cu pragul stabilit în funcție de nivelul și distribuția veniturilor din anul pentru care se face evaluarea, a avut o evoluție oscilantă, maximum perioadei fiind atins în 2019 (23,8%) iar minimumul în 2020 (23,4%).

Figura 1. Rata sărăciei și numărul persoanelor sărace, în perioada 2017-2020

Analiza ratei sărăciei pe **sexe** în perioada analizată, evidențiază o tendință de creștere a diferenței între femei și bărbați, de la 1,3 la 2,5 puncte procentuale. Riscul de sărăcie afectează cu intensitate diferită populația în funcție de **grupa de vârstă**, de capacitatea de muncă de care dispune și, evident, de veniturile dobândite. Cea mai înaltă incidență a sărăciei s-a înregistrat între anii 2017-2020 în rândul copiilor în vârstă de până la 18 ani și a tinerilor de 18-24 ani, circa 3 din 10 dintre aceștia s-au aflat sub pragul de sărăcie, mult peste nivelurile corespunzătoare adulților.

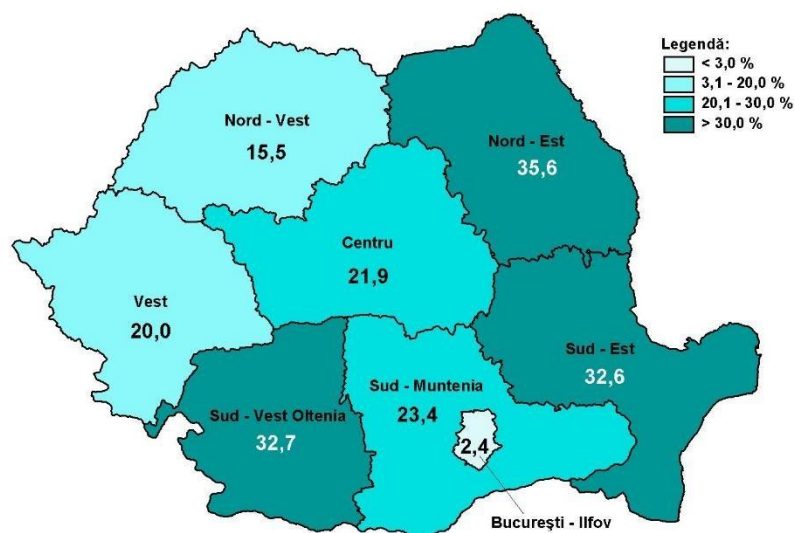
În ultimul an comparativ cu începutul perioadei analizate, s-a observat o descreștere a fenomenului sărăciei atât la grupa de vârstă 18-24 ani (de 3 puncte procentuale), cât și în rândul copiilor (de cca 2 puncte procentuale). O creștere semnificativă a ratei sărăciei în decursul perioadei s-a resimțit însă la grupa de vârstă de 65 de ani și peste (cu 4,5 puncte procentuale).

Urmărind evoluția ratei sărăciei pe sexe și grupe de vârstă în perioada 2017-2020, constatăm că acestea au evoluat diferit pe fiecare categorie. Cea mai pronunțată diferență pe sexe o întâlnim la grupa 65 de ani și peste, caracteristică ce se menține pe întreaga perioadă analizată, în 2020 femeile atingând valori ale ratei sărăciei cu peste 11,5 puncte procentuale mai mari decât ale bărbaților (maximul perioadei înregistrându-se în 2019, fiind de 13,1 puncte procentuale).

3. Analiza statistică a sărăciei în profil regional

Sărăcia este inegal distribuită și în profil regional. În anul 2020, rata sărăciei a fost de aproape 15 ori mai mare în regiunile Nord-Est și de peste de 13 ori în Sud-Vest Oltenia și Sud-Est, decât în regiunea București-Ilfov.

Figura 2. Rata sărăciei pe regiuni de dezvoltare, în anul 2020

În anul 2020, cele mai mari rate ale sărăciei s-au înregistrat în regiunile Nord-Est (35,6%), Sud-Vest Oltenia (32,7%) și Sud-Est (32,6%), iar cea mai mică în București-Ilfov (2,4%). Din analiza evoluției ratei sărăciei în anul 2020 față de 2017, se observă că cele mai mari scăderi s-au întâlnit în regiunile București - Ilfov (3,7 puncte procentuale) și Nord - Vest (3,5 puncte procentuale). Creșteri ale ratei sărăciei în perioada analizată s-au înregistrat în regiunile Centru (4,6 puncte procentuale), Sud-Est (3,0 puncte procentuale) și Nord - Est (2,2 puncte procentuale).

Tabelul 1. Rata sărăciei pe regiuni, în perioada 2017 - 2020

- % -

Regiunea de dezvoltare	2017	2018	2019	2020
Nord – Est	33,4	35,6	41,1	35,6
Sud – Est	29,6	31,2	31,1	32,6
Sud – Muntenia	24,9	25,7	26,0	23,4
Sud – Vest Oltenia	33,4	34,3	31,6	32,7
Vest	21,4	14,9	14,7	20,0
Nord – Vest	19,0	17,5	14,7	15,5
Centru	17,3	19,4	21,2	21,9
București – Ilfov	6,1	4,1	2,9	2,4

În anul 2020, din totalul persoanelor ocupate, cele aflate sub pragul de sărăcie au reprezentat 14,9%, cu 14,7 puncte procentuale mai puțin decât în cazul persoanelor care nu au desfășurat nicio activitate economico-socială.

În cadrul persoanelor antrenate într-o activitate economico-socială de tip salarial sau pe cont propriu, se remarcă diferențierile între sexe: 18,1% dintre bărbați, respectiv 10,4% dintre femei au fost sub pragul de sărăcie. În schimb, la persoanele neocupate sau inactive în anul 2020, diferența dintre ponderile femeilor și bărbaților a fost de 8,1 puncte procentuale, în scădere cu 1,6 puncte procentuale față de anul 2017.

Referitor la persoanele neocupate, trebuie evidențiată situația șomerilor a căror rată de sărăcie este foarte mare. Practic, peste 3 din 5 șomeri este sărac, bărbații șomeri având situația cea mai grea, comparativ cu femeile aflate în șomaj (cu 13,9 puncte procentuale mai mulți bărbați decât femei aflate în situație similară).

Tabelul 2. Rata sărăciei pe statute ocupaționale și sexe, în anul 2020

- % -

	Total persoane	de sex:	
		masculin	feminin
Persoane ocupate	14,9	18,1	10,4
Persoane neocupate sau inactive,	29,6	24,5	32,6
din care:			
șomeri	62,9	66,2	52,3
pensionari	22,3	18,0	25,4
alte persoane inactive	41,3	38,1	42,2

Riscul de sărăcie al persoanelor neocupate a crescut pe perioada analizată în special la șomeri cu 11,3 puncte procentuale, mai pronunțat la femei (14,3 puncte procentuale) decât la bărbați (10,0 puncte procentuale). La pensionari riscul de sărăcie a crescut în 2020 față de începutul perioadei cu 6,2 puncte procentuale.

Un factor important în apariția și intensificarea stării de sărăcie îl constituie existența și numărul copiilor aflați în întreținerea gospodăriei din care face parte persoana respectivă. Sărăcia este mai frecventă în rândul persoanelor care trăiesc în gospodăriile cu copii dependenți (în anul

2020 a atins 25,4%), decât în cazul celor care trăiesc în gospodăriile fără copii (20,8% în ultimul an).

În anul 2020, dintre *gospodăriile cu copii dependenți*, cele mai puternic afectate de sărăcie au fost gospodăriile numeroase formate din 2 adulți cu 3 sau mai mulți copii dependenți (mai mult de jumătate), familiile monoparentale, părinte singur cu cel puțin un copil dependent (aproape trei din zece), a celor de 3 sau mai mulți adulți cu copii dependenți (puțin peste un sfert), dar și persoanele din gospodăriile formate din 2 adulți cu 2 copii dependenți (aproape un sfert). În comparație cu acestea, gospodăriile formate din 2 adulți și 1 copil dependent au fost afectate de sărăcie într-o măsură mai redusă (11,0%).

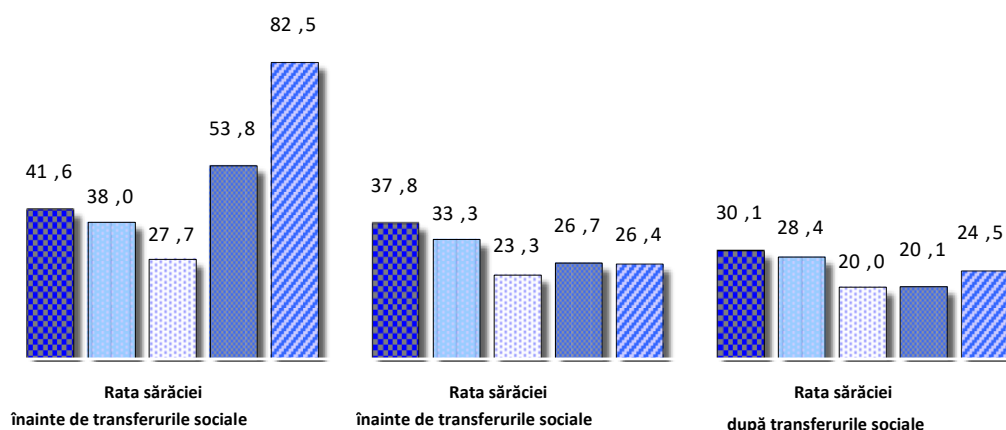
În gospodăriile fără copii dependenți, considerate în general mai puțin afectate de sărăcie, apar totuși diferențieri notabile determinate de numărul și vârsta persoanelor care trăiesc într-un anumit tip de gospodărie. Astfel, persoanele singure sunt mai expuse riscului de sărăcie, în special în cazul femeilor (40,8% față de 25,6% la bărbați). De asemenea, persoanele care trăiesc singure devin tot mai sărace pe măsura înaintării în vârstă: persoanele în vârstă de până la 65 de ani au o rată de sărăcie de 25,8%, pe când cei cu vârsta de 65 ani și peste sunt săraci în proporție de 42,1%.

4. Indicatori statistici de profunzime a sărăciei

Pentru evidențierea influenței transferurilor sociale asupra sărăciei se utilizează doi indicatori specifici și anume: rata sărăciei înainte de transferurile sociale, inclusiv pensiile (adică înainte de toate tipurile de transferuri primite) și, respectiv, rata sărăciei înainte de transferurile sociale, exclusiv pensiile (adică înaintea primirii diferitelor transferuri, altele decât pensia). În anul 2020, aproape un sfert din populație nu a fost afectată de sărăcie datorită existenței transferurilor sociale. Doar pensiile au făcut ca 16,8% din populație să nu „cadă” în această situație nefavorabilă.

Dacă în anul 2020 nu s-ar fi plătit pensiile și celelalte transferuri sociale, aproape jumătate din populație (44,6%) s-ar fi situat sub pragul sărăciei relative și în mod evident situația s-ar fi înrăutățit în cazul persoanelor vârstnice (65 de ani și peste) care, într-o proporție de 82,5%, ar fi fost în stare de sărăcie relativă. Același situație s-ar fi înregistrat și la persoanele aflate în grupa de vârstă 55-64 de ani, dar într-o proporție mai redusă, de 53,8%.

Figura 3. Rata sărăciei înainte și după transferurile sociale, după grupa de vârstă, în anul 2020 (%)

■ 0 - 17 ani ■ 18 - 24 ani ■ 25 - 54 ani ■ 55 - 64 ani ■ 65 de ani și peste

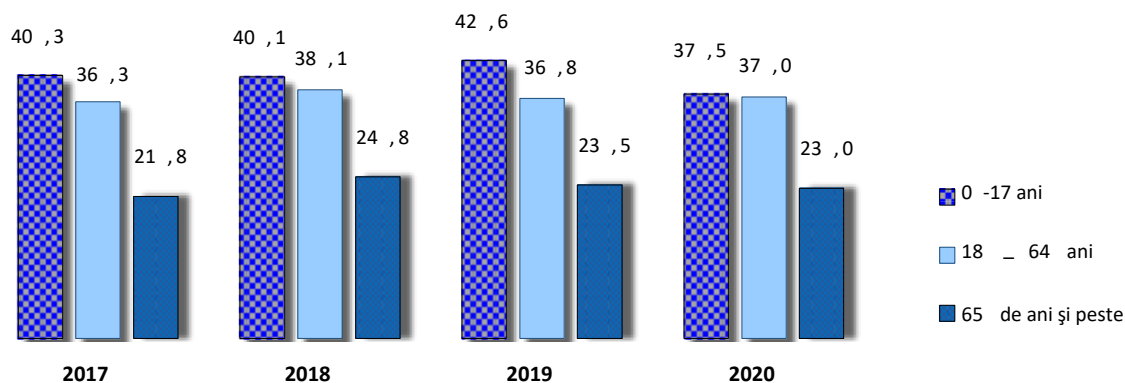
Pentru a vedea cât de inegalitară este societatea românească, statistica oficială diseminează **indicele inegalității veniturilor** care arată de câte ori sunt mai mari veniturile disponibile pe adult-echivalent (inclusiv contravaloarea consumului din resurse proprii) obținute de toate persoanele din quintila 5 (cele mai bogate) față de veniturile obținute de persoanele din quintila 1 (cele mai sărace), ale distribuției populației după venitul disponibil pe adult-echivalent. În anul 2019, indicele inegalității veniturilor a fost de 7,1 **ceea ce înseamnă că bogații aveau venituri de peste șapte ori mai mari decât ale celor mai săraci din societate.**

La nivelul anului 2020, indicele inegalității veniturilor a scăzut la 6,6 puncte, ceea ce înseamnă un progres modest (lent) în reducerea inegalităților sociale. Indicele inegalității veniturilor pentru persoanele cu vârsta de sub 65 de ani a variat ca valoare între 7-8, în 2017 a atins un minim de 7,0 iar în 2018 maxim de 8,1. Pentru cei cu vârsta de 65 de ani și peste, indicele s-a menținut constant între valorile 4,4 sau 4,5. Societatea românească este extrem de polarizată socioeconomic: puțini și foarte bogați, mulți și foarte săraci.

Deficitul median relativ este un indicator de profunzime a sărăciei, care semnifică “distanța” la care se află venitul unei persoane sărace până la nivelul pragului, de la care persoana ar înceta să mai fie considerată săracă, calculat ca procent din pragul de sărăcie. Altfel spus, sporul de venituri pe care ar trebui să-l obțină această persoană pentru a ajunge la nivelul pragului, ieșind astfel din sfera sărăciei. În anul 2020, deficitul median relativ a fost de 31,9%, adică se poate

spune că persoanele sărace au avut în medie un venit bănesc disponibil care a reprezentat 68,1% din valoarea pragului de sărăcie stabilit pentru acest an.

Figura 4. Deficitul median relativ, după grupa de vârstă, în perioada 2017 - 2020 (%)

Copiii și adolescenții în vârstă de până la 18 ani sunt persoanele cele mai sărace, cu cel mai ridicat nivel relativ al deficitului median (37,5% în 2020), urmate de adulții cu vârsta cuprinsă între 18-64 ani (37,0% în 2020). În cazul persoanelor vârstnice (65 ani și peste) deficitul median relativ are o valoare mai mică (23,0% în 2020), deci persoanele respective sunt mai aproape de prag.

Coefficientul Gini evidențiază ce procent din totalitatea veniturilor populației ar trebui redistribuit, pentru a asigura o repartizare perfect egală între toți membrii societății. O caracterizare a gradului de inegalitate a veniturilor disponibile ale populației este dată și de coeficientul Gini, a cărei valoare din anul 2020 (33,8%) conduce la concluzia că dispersia resurselor nu este foarte mare. Din punct de vedere teoretic, coeficientul Gini poate lua valori cuprinse între 0 și 1 (sau 0 - 100%). O valoare nulă ar însemna o egalitate perfectă a distribuției, adică toți cetățenii unei țări ar primi același nivel al venitului. Dacă coeficientul Gini ar lua valoarea 1 (100%), întreg venitul dintr-o țară ar fi realizat de o singură persoană. Evident că în realitate aceste două situații nu pot fi întâlnite, inegalitatea existând întotdeauna, valoarea sa fiind mai mică sau mai mare de la o perioadă la alta, sau de la o țară la alta. În perioada analizată valoarea coeficientului Gini a atins în anul 2017 minimul perioadei (33,1%), urmat de o creștere în 2018 (35,1%), iar în 2020 a revenit la o valoare apropiată de cea înregistrată în 2017 (33,8% față de 33,1%).

5. Concluzii

Analiza statistică a sărăciei la nivel național, în profil regional, înainte și după transferurile sociale, pe categorii de vârstă, sugerează posibile direcții de intervenție socială și economică din partea decidenților în materie de politici publice. Din toată această analiză, important este să reținem următoarele aspecte, în contextul pandemiei de COVID-19: 1) unul din patru români este sărac; 2) copiii și tinerii reprezintă segmentul de vârstă cel mai afectat de sărăcie; 3) avem cel mai mare procent de angajați săraci din toată Uniunea Europeană (15% din angajați sub pragul de sărăcie).

Creșterea economică nu este întotdeauna incluzivă. Dimpotrivă, nu toți oamenii beneficiază de pe urma prosperității care se acumulează la un moment dat într-o țară. Atunci când venitul produs într-o țară crește mai repede decât veniturile primite de către gospodăriile din țara respectivă, înseamnă că economia nu este favorabilă incluziunii și că prosperitatea acumulată nu este împărtășită de toți oamenii.

În conformitate cu obiectivele de dezvoltare durabilă ale Agendei 2030 pe care România, în calitate de țară semnatară a acestui document ONU, se obligă să le ducă la îndeplinire figurează și eradicarea sărăciei sub toate formele: sărăcia cronică, de lungă durată, sărăcia copiilor, sărăcia femeilor, sărăcia persoanelor vârstnice, sărăcia din mediul rural sau din cartierele sărace ale orașelor. Combaterea sărăciei necesită implementarea unor politici economice și sociale active, bazate pe creșterea ocupării în muncă, pe creșterea veniturilor, inclusiv a salariilor din mediul privat. Economia trebuie să funcționeze, să se dezvolte, să crească pentru bunăstarea unui număr cât mai mare de oameni.

Ciprian IFTIMOAEI

Director Executiv Adjunct

Direcția Județeană de Statistică Iași